

'Als Jeff Bezos in Mali was geboren, was hij waarschijnlijk nooit zo rijk geworden'

De Standaard/De Standaard der Letteren - 29 Mar. 2019
Pagina 4

De samenleving maakt zich veel zorgen over armoede, maar minder over extreme rijkdom. Filosoof Ingrid Robeyns biedt inzichten voor wie daar verandering in wil brengen. Ruben Mooijman

Grote kans dat het woord binnenkort opduikt in Van Dale: hectomiljardair. Daarmee worden mensen aangeduid met een vermogen van meer dan honderd miljard dollar. Amazon-oprichter Jeff Bezos heeft die grens vorig jaar overschreden. Als hij honderd jaar oud wordt en tegen die tijd al zijn geld zou willen hebben uitgegeven, moet hij vanaf nu ruim 6 miljoen dollar per dag spenderen. Is dat nog aanvaardbaar? Ingrid Robeyns, een van oorsprong Vlaamse filosoof die werkt aan de Universiteit Utrecht, probeert op die vraag een antwoord te formuleren in haar boek Rijkdom. Hoeveel ongelijkheid is nog verantwoord? in de serie Nieuw Licht van uitgeverij Prometheus.

In uw boek oppert u het idee om naast een armoedegrens ook een rijkdomsgrens vast te leggen, waarop de overheid haar beleid zou kunnen afstemmen.

'Onderzoek heeft uitgewezen dat bij een bepaald welstandsniveau extra rijkdom niets meer toevoegt aan de kwaliteit van het leven. Rijken gaan hun geld oppotten of investeren in statusverhogende luxegoederen. Als we een maatschappelijke discussie voeren over welk armoedeniveau we niet meer aanvaardbaar vinden, kunnen we zo'n niveau dan ook voor rijkdom vastleggen? Dat is een theoretische, filosofische vraag, die niet onomstreden is. Maar je kunt wel proberen te zoeken naar een antwoord.'

'Vorig jaar hebben we onderzocht waar mensen vinden dat die grens moet liggen. Twee derde van de Nederlanders vindt een gezin met een villa, een zwembad, een tweede huis in Frankrijk, twee auto's, vijf jaarlijkse vakanties en een half miljoen op de bank "extreem rijk". Het is een eerste stap in de richting van een antwoord op de vraag: is er qua rijkdom een punt is waarvan we vinden dat mensen genoeg hebben, of vinden we dat the sky the limit mag zijn? In de Verenigde Staten is die laatste houding dominant, en ook bij ons lijkt dat de gangbare opvatting.'

Geluksonderzoek lijkt uit te wijzen dat bij heel rijke mensen het geluksniveau zelfs lager ligt dan bij mensen die iets minder rijk zijn.

'Dat armoede ongewenste effecten heeft op het welzijn van de betrokkenen staat vast, maar er zijn inderdaad studies die suggereren dat dat ook bij rijkdom het geval is. Vooral voor kinderen zou opgroeien in rijkdom niet goed kunnen zijn. Ze staan soms onder grote druk, maar er ontstaat vaak ook een gevoel van leegte door de materiële welstand. De foto's van Lauren Greenfield, die jarenlang heel rijke kinderen in Los Angeles heeft gevolgd, illustreren dat goed.'

Het uitgangspunt van uw boek is wat de Griekse wijsgeer Aristoteles over rijkdom te zeggen had. Zijn zijn ideeën nog toepasbaar?

'Aristoteles was de eerste die systematisch nadacht over de economie en over rijkdom. Onze hedendaagse attitude is dat het er eigenlijk niet zoveel toe doet hoe je rijk geworden bent, maar Aristoteles dacht daar anders over. Hij verwierp het nastreven van rijkdom als doel op zich. Wel had hij er begrip voor als iemand een deugdzaam leven leidt en door een toevalstreffer rijk wordt. Vertaald naar het heden kan je bijvoorbeeld een onderscheid maken tussen Jeff Bezos, die rijk is, maar zijn personeel slecht betaalt, of een artiest die rijk wordt doordat hij een heel populair stuk muziek heeft gemaakt. Ik heb me wel vooral gericht op ondernemers, omdat verreweg de meeste extreem rijken in die categorie vallen. Het dominante denken is dat rijkdom het gevolg is van individuele verdiensten. Maar heel veel is afhankelijk van de maatschappelijke context, omstandigheden en toevalligheden. Als Jeff Bezos in Mali of Afghanistan was geboren, was hij waarschijnlijk niet zo rijk geweest. Dat werpt een ander licht op de vraag of iemand zijn rijkdom verdient heeft, en hoe we de gevolgen van succes verdelen.'

Hoe rechtvaardig is het dat een voetballer heel rijk kan worden en iemand die uitblinkt in atletiek of schaatsen niet?

'Dat voetballers rijk worden, komt doordat er een heel grote markt is voor voetbal. We aanvaarden het idee dat de markt bepaalt wat een rechtvaardig loon is. Rijkdom is vaak het gevolg van vraag en aanbod, of van machtsverhoudingen. Maar je kunt erover discussiëren of wat via de markt tot stand komt altijd moreel correct is. Veel filosofen stellen dat economische vraagstukken vaak ook politieke kwesties zijn waarover ethische vragen te stellen zijn. Maar in de hedendaagse invulling van economie worden de morele vragen vaak terzijde geschoven. In de naoorlogse jaren werden in de Verenigde Staten zeer hoge lonen voor 90 procent wegbelast. Dat kon doordat de samenleving toen bereid was rijkdom als een maatschappelijke kwestie te bekijken, en besloot dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moesten dragen. De klimaatproblematiek maakt dit debat weer actueel. Rijken veroorzaken meer emissies dan anderen, dus dat is een reden om hen meer te laten bijdragen aan het klimaatbeleid.'

Als je de welvaartsverdeling op een globale schaal bekijkt, zijn we dan in het Westen niet allemaal erg rijk?

'Je komt onvermijdelijk uit bij de vaststelling dat landen die rijker zijn en meer hebben bijgedragen aan het klimaatprobleem, meer moeten doen om het probleem op te lossen. Ik denk ook dat we meer van onze welvaart kunnen delen met de rest van de wereld, en dat we te weinig stilstaan bij wat dat voor ons betekent. Natuurlijk heeft het geen zin om gewoon geld te dumpen in landen die het minder goed hebben. Het verkleinen van de wereldwijde welvaarts kloof is heel ingewikkeld. Vaak hebben landen met een lage welvaart geen goede politieke instituties, en ontwikkelingshulp is een industrie geworden waar je vraagtekens bij kunt zetten.'

'Aan de andere kant mag dat geen excuus zijn om dan maar onverschillig te worden. Een interessant gegeven is bijvoorbeeld dat internationale migranten vaak geld naar hun thuisland sturen, en dat dat een van de grootste internationale geldstromen is geworden. De vaststelling dat we in het Westen op mondiaal niveau rijk zijn, maakt de situatie van de extreem rijken natuurlijk nog prangender.'

Iemand als Bill Gates is zich daarvan bewust. Hij besteedt bijna zijn hele fortuin aan doelgerichte projecten om de wereld beter te maken.

'Als je eenmaal zo rijk bent als Gates, is filantropie een van de beste keuzes. Een eerste bedenking daarbij is dat veel extreem rijken heel wat minder rijk waren geweest als onze sociaal-economische instituties anders in elkaar zouden zitten. We moeten dan misschien eerst een discussie voeren over fiscale paradijzen, of over het rendement van arbeid tegenover dat van kapitaal. En een tweede bedenking is dat elke vorm van filantropie onvermijdelijk ook een politieke dimensie heeft. Je wilt dat beslissingen democratisch genomen worden, in plaats van door filantropen. Het is een lastige situatie. Aan de ene kant is het aan te moedigen om geld te besteden aan doelen die het meeste effect hebben, maar aan de andere kant zit er wel een politieke angel in.'

Kunnen er niet ook goede kanten zitten aan extreme rijkdom? Ik denk dan aan de kunst of de paleizen die door rijken zijn bekostigd.

'Dankzij rijke weldoeners is inderdaad prachtige kunst tot stand gekomen. Daar kunnen we nu dankbaar voor zijn. Het is goed om na te denken over de vraag wat er zou verdwijnen bij minder extreme rijkdom. Intussen is het nu meer gebruikelijk om kunst en cultuur via belastingen te financieren, waardoor de noodzaak om daarvoor een beroep te doen op rijken kleiner is geworden.'

Denkt u dat de manier waarop de samenleving naar extreme rijkdom kijkt, aan het veranderen is?

'Vorig jaar was er veel maatschappelijke verontwaardiging over het plan om het salaris van de topman van de bank ING te verhogen, vooral omdat de banken door de overheid gered zijn. Ook bij het salaris van 11,7 miljoen euro van de afscheidnemende Unilever-topman kun je vraagtekens zetten: is zo'n bedrag gerechtvaardigd? Dat burgers hun stem verheffen, maakt deze kwestie tot een politieke discussie.'

Gaat het dan niet vooral over toplonen, in plaats van over extreme rijkdom als zodanig?

'Ik pleit er voor om ethische vragen te stellen over rijkdom, onafhankelijk van hoe die vergaard is. Door argumenten op een rijtje te zetten, hoop ik mensen aan het denken te zetten. De taak van een filosoof is argumenten aandragen waarmee het debat gevoerd kan worden. Er is nu wel een maatschappelijke discussie, maar vooral als gevolg van een populistische onvrede, zowel van links als rechts. In plaats van een populistisch discours zou er een debat gevoerd moeten worden op basis van argumenten. Dat is wat filosofen als Aristoteles tweeduizend jaar geleden al deden. En dat is wat filosofen ook nu moeten doen: ons een spiegel voorhouden en vragen stellen.'

Ingrid Robeyns

Rijkdom. Hoeveel ongelijkheid is nog verantwoord?

Prometheus, 98 blz., 12,99 €

Ruben Mooijman

Copyright © 2019 Mediahuis. Alle rechten voorbehouden